

«Kulturminner
er alle spor
etter
menneskers
aktiviteter og
nærvær i våre
omgivelser. De
kan være flere
tusen år gamle
eller de kan
være fra i går,
og forteller om
alt fra
historiske
begivenheter
til hverdagsliv»

KULTURMINNEPLAN

for Grane kommune 2019-2022

Innhold

INNLEDNING	3
UTFORDRINGER OG MULIGHETER I KULTURMINNEARBEIDET	3
OVERORDNETE FØRINGER OG REGELVERK	4
ORGANISERING OG MEDVIRKNING	4
OM KULTURMINNEPLANEN	5
GRANES VIKTIGSTE KULTURMINNER	5
1. STEINALDER (-1700 F. KR) BOSETNING OG REDSKAPER.....	5
2. JERNALDER-MIDDELALDER (500 F. KR – 1500 E. KR)	7
FIPLINGDAL	7
SVENNINGDAL	7
AUSTER-VEFSNA	8
TROFORS	8
3. NYERE TID	10
3.1 BOSETTING.....	10
MAJAVATN	10
FIPLINGDAL	11
SVENNINGDAL	13
TROFORS/AUSTER-VEFSNA	13
GRANE	15
3.2 ENGELSKBRUKET (SKOGSDRIFT, FLØTNING, LAKSEFISKE).....	19
MAJAVATN	20
FIPLINGDAL	21
SVENNINGDAL	21
AUSTER VEFNSNA.....	24
TROFORS	24
GRANE	24
3.3 ANDRE VERDENSKRIG	25
MAJAVATN	25
FIPLINGDAL	26
SVENNINGDAL	27
TROFORS	27
3.4 SAMFERDSEL.....	27
MAJAVATN	28
SVENNINGDAL	29
TROFORS	31
GRANE	33
3.5 BERGVERK, INDUSTRI, NYERE SKOGSDRIFT, MED MER.....	34
TROFORS/AUSTER-VEFSNA	34
GRANE	37

4. SAMISKE KULTURMINNER	37
SAMISKE KULTURMINNER I GAALE/GRANE	38
MAAJEJAEVRIE/MAJAVATN	39
FEELPEHTVUEMIE/FIPLINGDAL	42
VAAPSTENJEANOE/AUSTER-VEFSNA.....	42
GAALE/TROFORS OG GRANE.....	43
 <u>HANDLINGSDEL.....</u>	<u>46</u>
 <u>DEFINISJONER OG BEGREPER.....</u>	<u>51</u>
 <u>KILDER OG LITTERATUR</u>	<u>51</u>
 <u>TILSKUDDSDORDNINGER.....</u>	<u>52</u>
 <u>VEDLEGG 1: RAPPORTSKJEMA 2019</u>	<u>0</u>
 <u>VEDLEGG 2: REGISTRERTE TØMMERFLØTNINGSANLEGG I GRANE.....</u>	<u>0</u>

Innledning

Kulturminneforvaltning er utvikling! Det er å legge til rette for bruk, opplevelser, verdiskaping, kunnskap og identitetsbygging. Det er en berikelse å bo, arbeide og leve med kulturminner. En god kulturminneforvaltning er viktig for utviklingen av en fremtidsrettet kommune. Virkemidlene vi har til rådighet i dette er engasjement, dialog, kompetanse og lovverk.

Kulturarv er en viktig kilde til verdiskaping, og kan brukes aktivt inn i for eksempel folkehelsearbeid, reiseliv, næringsliv og stedsutvikling. Gjennom god kulturminneforvaltning skal kulturminner bevares som verdifulle ressurser og være med på å skape verdier i levende lokalsamfunn.

Kulturminner og -miljø er ikke-fornybare ressurser. Dette betyr at valgene vi tar i dag som oftest er endelige. Grane kommune skal tilrettelegge for at kulturarven ivaretas gjennom forsvarlig bruk og vern, slik at den også kommer fremtidige generasjoner til gode. Gjennom kulturminneplan er målet at man får større oversikt over kunnskap, et mer bevisst forhold til kulturminnene som ressurs og en prioritet på hvilke kulturminner man i en handlingsplan velger å vedlikeholde og tilrettelegge.

Arbeid med planen er gjort innenfor rammen av søknad og tilskudd på kr 100.000,- gitt av Riksantikvaren. Planen er innarbeidet i kommunens overordnede planstrategi for 2017-2021. Kulturminneplanen er en temaplan, utarbeidet gjennom prosesser uavhengig av plan- og bygningslovens krav til utførelse.

Utfordringer og muligheter i kulturminnearbeidet

Ved å sette kulturminner og kulturmiljøer på dagsorden styrkes kunnskapsgrunnlaget for politiske og administrative beslutninger. Planprosessen bidrar til å skape økt lokalt engasjement samt styrke bevissthet og kunnskap. Kulturminner skal være en ressurs for Grane; de representerer det genuine og gir ekte opplevelser.

Riksantikvaren har målsetting om å styrke den kommunale kulturminnekompetansen gjennom det nasjonale satsningsområdet «Kunnskapsløftet for kulturminne-forvaltningen» fram til 2020. Innen 2020 skal det foreligge oversikter over verneverdige kulturminner og kulturmiljøer for hver kommune som grunnlag for å prioritere et utvalg som skal tas vare på. Riksantikvaren vil i sin søknadsbehandling for *Kulturminnefondet* fremover legge vekt på om kulturminnene det søkes om tilskudd til er prioriterte i kommunale kulturminneplaner.

Klimaendringer vil for Norge sin del trolig resultere i økte temperaturer og mer ekstremnedbør. Dette vil føre til større belastning på kulturminner og kulturmiljø i form av potensielt økt flom- og skredfare, råteskader, insektskader og gjengroing. Menneskelig aktivitet kan handle om situasjoner der aktøren er uvitende om kulturminneloven, og om at det de har gjort er straffbart. Disse situasjonene står i sterk kontrast til situasjoner som for eksempel kjøp og salg av kulturminnegjenstander i kriminell hensikt, kunsttyverier eller bevisst hærverk på fredete kulturminner. Mellom disse ytterpunktene finner man saker hvor gjennomføring av restaurering, graving, bygging eller rivning enten er i konflikt med en vernesituasjon eller medfører skade på viktige kulturverdier.

Overordnede føringer og regelverk

Ifølge kulturminneloven er kulturminner «alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til. Med kulturmiljøer menes områder hvor kulturminner inngår som del av en større helhet eller sammenheng.»

Kulturminner er ikke aldersbestemt, og kan både være fra fjern eller nær fortid. Dette betyr at det meste vi omgir oss med er kulturminner. Noen av disse sporene er uerstattelige og er verdifulle kilder til kunnskap.

Kulturminneloven er laget for å ta vare på nasjonalt viktige kulturminner.

Vi skiller mellom ulike typer kulturminner:

Arkeologiske kulturminner: Omfatter alle kulturminner eldre enn reformasjonen (1537 e.Kr.). Disse er automatisk fredet etter kulturminnelovens § 4, første ledd. Dette betyr at de er fredet uten at myndighetene trenger å vedta det for hvert enkelt kulturminne.

Kulturminnet har da en sikringssone på 5 meter rundt selve objektet. Alle løsfunn i denne kategori er statens eiendom og skal innleveres uten ugrunnet opphold til fylkeskommune eller arkeologisk museum

I tillegg er kulturminner under vann eldre enn 100 år automatisk fredet.

Nyere tids kulturminner: Alle kulturminner som er yngre enn 1537, omtales som nyere tids kulturminner. Stående byggverk fra perioden 1537-1649, kan erklæres automatisk fredet. Bygninger, anlegg og miljøer, yngre enn 1649, kan fredes gjennom enkeltvedtak etter kulturminneloven. De kan også defineres som bevaringsverdige etter plan- og bygningsloven.

Samiske kulturminner fra før 1917 er automatisk fredet etter kulturminneloven § 4. Med til fredningen hører en sikringssone på fem meter fra kulturminnets synlige ytterkant, jf. lovens § 6

Ved tiltak som berører kulturminner og kulturmiljøer som er utpekt som regionalt viktige, skal uttalelse innhentes fra Nordland Fylkeskommune som regional kulturminnemyndighet. Det er også meldeplikt til Fylkeskommunen i saker som gjelder rivning eller vesentlig endring av bygg fra før 1850.

Sametinget har ansvar for å dokumentere, formidle og forvalte samiske kulturminner.

Organisering og medvirkning

Planen er utarbeidet av Grane næringsutvikling as på vegne av planeier Grane kommune. Helgeland museum, avd. Grane har vært viktig bidragsyter i prosessen.

For å oppnå engasjement og lokal medvirkning i planprosessen har det blitt arrangert lokale kulturminnekvelder i hver av bygdene i Grane. Disse arrangementene fikk stor oppslutning og det fremkom både opplysninger om ukjente kulturminner og utdypende kunnskap om kjente kulturminner. Deltakerne disse kveldene foreslo i plenum hvilke kulturminner de ønsket prioritert i sin bygd. Disse kulturminnene er opplistet i handlingsdelen.

Temaet kulturminner fikk et stort lokalt løft gjennom planprosessen. Dette resulterte bl.a. i kulturminneføljetong i Grane Bygdeblad. Folk med ulik tilknytning til kommunen har også tatt direkte kontakt angående hendelser, objekter, gamle foto og kart. Det har også vært gjennomført befaringer sammen med lokale informanter til kulturminner rundt om i kommunen.

Planen ble lagt på høring på kommunens hjemmesider i perioden 15.12.18 – 20.01.19. Det kom inn tre innspill, som er innarbeidet i det endelige planforslaget.

Om kulturminneplanen

Kulturminneplan for Grane kommune skal gi en oversikt over representative objekter og være et praktisk redskap for forvaltning og formidling av vår felles kulturarv.

Planen omhandler kommunen i sin helhet, og kulturminnene er systematisert kronologisk i tidsepoker. Innen hver tidsepoke sorteres kulturminnene geografisk i rekkefølgen Majavatn, Fiplingdal, Svenningdal, Auster-Vefsna, Trofors og Grane.

I planen markeres objekter av nasjonal og regional verdi i som inngår i rapporten «Registrering av nyere tids kulturminner Grane, Hattfjelldal og Vefsn kommune» med uthevet skrift. Kriteriene for vurdering av kulturminnenes og kulturmiljøenes verdi omhandler bl.a. historisk verdi, representativitet, aldersverdi, sammenheng og miljø, autentisitet og symbolverdi.

Planen har en egen handlingsdel, hvor særlig viktige kulturminner er opplistet. Med bakgrunn i lokale ønsker og regionale og nasjonale vurderinger. Det bør foretas en revidering og rapportering av handlingsdelen årlig. Utvalget av objekter vil være gjenstand for revidering etter hvert som tiltak settes i verk og fullføres. Ansvarlig for dette er Oppvekst- og kulturavdelingen.

Kartfesting av objektene fremstilles digitalt i www.kommunekart.com/klient/helgelandskartet samt i pdf-versjon av planen.

Planen er en førstegenerasjonsplan. Det sier seg selv at oversikten ikke er uttømmende, men utvalget av kulturminner i denne planen gjenspeiler kunnskap og prioriteringer som var kjent før eller har framkommet i løpet av planprosessen. Ved revidering av kulturminneplanen vil nye kulturminner kunne tas inn.

Granes viktigste kulturminner

1. Steinalder (-1700 f. Kr) Bosetning og redskaper

” Vi vet lite om Granes tidlige historie. Arkeologene har ikke arbeidet mye i kommunen. Fra yngre steinalder ca. 3500-500 f.Kr. er det gjort en del funn rundt noen av innsjøene i kommunen. Blant annet er det funnet steinalderboplasser rundt Store og Lille Svenningvatn og Nedre Fiplingvatn. I denne perioden har en jegerbefolkning hatt tilhold i Grane i kortere eller lengre perioder av året. Funnene som er gjort er mindre odd-redskaper som pilspisser og spydspisser, samt avfall etter redskapsproduksjon. Funnene bekrefter – når det gjelder form og materiale- en tett kontakt mellom kyst og innland, eventuelt at hele området ble

benyttet av de samme menneskene. Videre viser funnet av flintdolken fra Laksfors at menneskene som brukte innlandet så langt tilbake som ca. 4000 år hadde kontakter så langt sørover som Danmark.”

Eksempler på løsfunn i Grane fra denne tidsperioden er:

- Enkeltfunn køllehode, Fellingfors
- Enegget skiferkniv, Svebakken
- Flintavslag, Svenningvatnet
- Flintavslag, Vasselva
- Skiferkniv, Sørneset

Skiferkniv fra Sørneset Foto: Ole Bjørn Pedersen, NTNU

- Flintavslag, Majavatn
- Oval slagstein med fingergroper, Lien
- To økser, Fossedur ved Laksfors
- Flintdolk, Laksfors Øvre

Flintdolk fra Øvre Laksfors Foto: Ole Bjørn Pedersen, NTNU

2. Jernalder-middelalder (500 f. Kr – 1500 e. Kr)

I Holmvassdalen er det funnet ei øks av jern fra eldre jernalder (ca. 500 f.k.-600 e.Kr.). Den viser at det har oppholdt seg folk i Grane også i denne perioden. Denne øksa er den eneste gjenstand fra jernalderen som er funnet i Grane. Det finnes dyregraver mange steder i Grane. Det kan være enkeltliggende graver eller flere sammen. Det er funnet dyregraver både i dalføret langs Vefsna, i Svenningdal og i Fiplingdalen. Ellers er det registrert en bautastein på gården Bustadmoen. Dyregraver har vært brukt til å fange både elg og rein. Til slik fangst har man brukt større fangstanlegg som har sperret av et helt område slik som på Tromoan. Man har også fanget bjørn og ulv i dyregraver, men dette har vært enkeltliggende graver der man har satt ut åte. Dyregravene på Tromoan er de eneste kulturminnene i Grane som man med sikkerhet vet er fra yngre jernalder, ca. år 730 e.Kr. Disse dyregravene viser at det har vært folk her i Grane i den perioden. I Norge har dyregraver vært i bruk fra ca. 1000 f. Kr og fram til 1600-tallet. Det er derfor mulig at de forskjellige dyregravene i Grane kan spenne over en lang tidsperiode. Dyregravene vitner om en omfattende virksomhet i Grane til tross for at vi ikke har noen andre spor etter disse menneskene i området.

Fiplingdal

#1: Dyregraver Simskardmoen, 8 stk. (Gnr 68 Bnr 2,12,54,63,67,76) 33W 432440 7243499

#2: Bautastein, Bustadmoen (Gnr 67 Bnr 2) 33W 435057 7248500
Høyde over bakken er 1,75 m. Ukjent historie og funksjon

Foto: Lars Erik Narmo, NFK

Svenningdal

#3: Dyregrav Fjellmoen 1 stk. (Gnr 54 Bnr 5) 33W 426494.30 7260269.90

#4: Dyregrav Åseng 1 stk. (Gnr 54 Bnr1) 33W 425964 7257039

#5: Kullgrop, Nedre Hjortskardmo (Gnr55 Bnr8) 33W 425567.15 7261420.54
Tilnærmet sirkulær, 60-70 cm dyp. Diameter 1,5x1,2m. Brukt ved fremstilling av kull.

Auster-Vefsna

#6: Dyregrav Hjartmoen ved Skoglund. 1 stk. (Gnr 81 Bnr1)
33W 433054.66 7266636.43

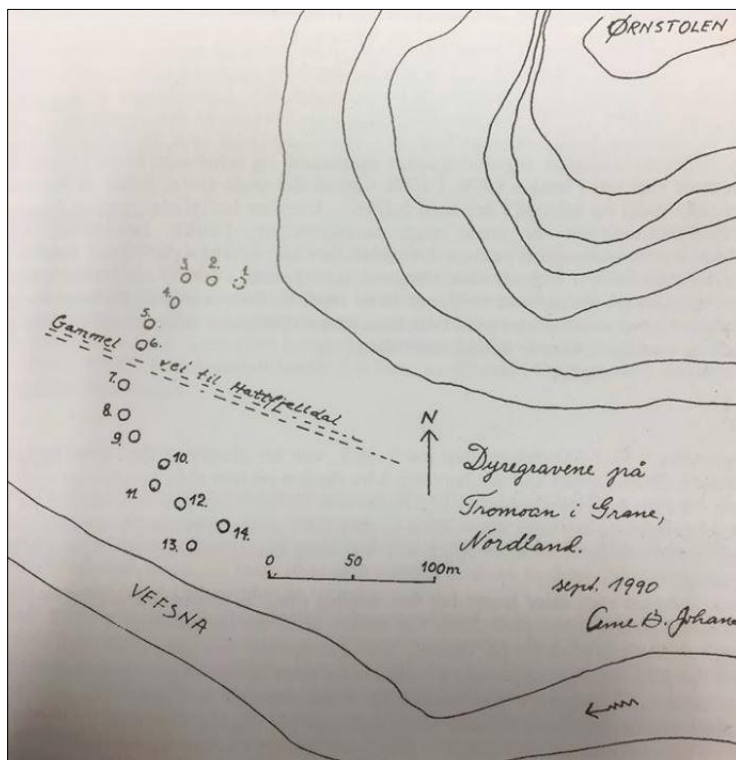

Dyregrav ved Hjartmoen. Foto: Are Halse (2016)

Trofors

#7: Dyregraver Tromoan. 16 stk. (Gnr 49 Bnr17) 33W 427540 7268814

Valgt som kommunens kulturminne i fylkets formidlings- og tilretteleggingsprosjekt Fotefar mot Nord på 1990-tallet. En av dyregravene, nr. 8 jfr. illustrasjon ble da rekonstruert. Det er satt opp informasjonstavle og bord/benker ved den rekonstruerte gropa.

Dyregrav ved Tromoan. Foto: Lars Erik Narmo, NFK (1990-tallet)

#8: Dyregraver Nevermoen. 7 stk. (Gnr51 Bnr1) 33W 426083 7266190

#9: Dyregraver Korsdalsmoen. 4 stk. (Gnr 51 Bnr 1) 33W 427276 7267971
Informasjonstiltak gjennomført, ved skilting tilknyttet Dempa turområde.

Dyregrav ved Korsdalsmoen. Foto: Margrethe Jønsson (2014)

3. Nyere tid

Tidsepoken regnes fra 1537 og fram til i dag. Det er særlig spor etter jordbruk og skogbruk som er framtreddende i Grane fra nyere tid, men også spor av samisk bruk, samferdsel, bergverk, krig og kultur. Fram til Grane kommune ble egen kommune i 1927 var den en del av herredet og fjerdingen Vefsn. I planen brukes likevel bare benevningen Grane kommune.

3.1 Bosetting

De fleste spor etter mennesker i Grane i denne perioden skriver seg til tiden etter 1860. Fram til denne tid var det opptatt et fåtall gårder ved Grane og den eldste gårdsbosettingen går ikke lengre tilbake enn til ca. 1629, etter det som kan fastslås. Rundt 1860 ble gårdene på Bogfjellmoen regnet som de sørligste i kommunen. Det pågikk betydelig bureising i tida 1920 og helt fram til 1934, særlig ved Majavatn og i Fiplingdal. I perioden 1866-1890 førte Engelskbrukets omfattende skogsdrift, samt sølvgruvedrifta i Ner-Svenningdal til en stor befolkningsøkning i Grane. Ved anleggelse av Nordlandsbanen flyttes kommunens sentrum fra Fellingfors og vokser frem rundt stasjonsområdet på Trofors. Samiske boplasser er kjent i hele kommunen og representeres i stor grad av køter med sesongbasert bruk, i henhold til den nomadiske driftsformen. På 1900-tallet oppstår etter hvert tettstedene Grane, Strendene (Svenningdal), Leiren (Fiplingdal), Majavatn og Trofors. Boligbygging skjer etterhvert i størst grad på Trofors.

Majavatn

#10: Lindalen (Gnr 62 Bnr 1) 33W 422655 7223432

Bureisingsbruk bebodd 1934-1947. Bygningene ble da flyttet, og kun murene står igjen i dag. Brukt som fluktrute under krigen.

Lindalen. Foto: Are Halse (2017)

Lindalen. Foto: Helgeland Museum (ca. 1934)

Fiplingdal

#11: Fiplingdal kapell (Gnr 71 Bnr 17, Grane sokn) 33W 438119.55 7257382.76

Ble først bygd som bedehus for Fiplingdal indremisjonsforening i 1942, og innviet til kirkelig bruk i 1964.

Fiplingdal kapell. Foto: Margrethe Jønsson (2016)

#12: Høylae i Skinnfjellskardet (Gnr 72 Bnr 1) 33W 443515 7264132

Oppsatt av Ole Sakseson i 1865, Forshaugen for utslått. Brukt fram til 1940-tallet. Restaurert i 1989.

Løe Skinnfjellskardet. Foto H.Hjerpås (ca. 1988)

#13: Urda (Gnr 69 Bnr 20) 33W 438466 7255513

Urda ble utgått som eget bruk i 1937, men ble ikke bosatt før i 1943. Urda er, i likhet med mange andre bruk i Fiplingdalen, et resultat av den beviste satsingen på bureising i Norge midt på 30-tallet. Det ble satset bevisst på bosetting og nydyrking i utkantene.

Det var bosetting og drift på Urda fram til i 1965. Dvs. at bruket var i aktiv drift bare i 22 år. Urda er et godt bevart eksempel på bureisingsbruk i regionen.

Urda gård. Foto: Widerøe (1965)

#14: Kolmileovn ved Bruholen. (Gnr 70 Bnr 1) 33W 436575 7259801

Brukt under krigen med Anton Richardsen som bas. Brant kol av bjørk til brensel for biler. 3 m i diameter. Ingen kjente lignende ovner bevart i regionen.

Kolmileovn. Foto: Margrethe Jønsson (2018)

Svenningdal

#15: Folkets hus (Gnr 54 Bnr 11) 33W 425802 7259565

Forsamlingshus påbegynt i 1926 og tatt i bruk to år senere. I hovedsak brukt og drevet av «Øvre Svenningdal Arbeiderparti», men i starten også «Svenningdal skytterlag». Under andre verdenskrig holdt tyskerne russerfanger i huset.

Folkets hus Svenningdal. Foto: Margrethe Jønsson (2018)

Trofors/Auster-Vefsna

#16: **Båfjellmoen** (Gnr 51 Bnr 5, 15 og 33) 33W 425907 7268397

Bygningsmiljø med bl.a. to lange låner etter hverandre, oppsatt rundt 1860. Representerer en tradisjonell byggeskikk, med sammen-bygging av ulike bygningsdeler.

Båfjellmoen. Foto: Margrethe Jønsson (2018)

#17: Utedo Stavassgården (Gnr 52 Bnr1) 33W 420944 7263832

Ukjent alder, trolig siste del av 1800-tallet. Opprinnelig bygd som kvernhus og sto i bekken 1 km vest for gården. Tømringen ble flyttet til gards og satt opp som toseters utedo rundt 1915-1920.

Utedo Stavassgården. Foto: Are Halse (2017)

#18: Høystakkstang Fisklausdalen (Gnr 79 Bnr 4) 33W 436803 7275749

Stang for opplegging av høy med tanke på vinterforing av husdyr. Høyet ble ofte lagret i stakker, som alternativ til permanente laer, før heimkjøring på skareføre utpå vårvinteren. Botn av stokker eller bjørk-ris under høyet og myrtorv eller never lagt som topp-pakning. Staking av høy var mest vanlig ved myrslåtter, men kunne også erstatte oppbevaring i løer nærmere gården. I Grane har myrslått vært drevet i stor utstrekning, for å sikre nok vinterfôr til buskapen på gårdene. Slåttemyr er for øvrig en av de mest truede naturtypene vi har i Norge.

Høystakkstang Fisklausdalen. Foto: Tore Svartvatn (2017) (1930)

Eks. høystakk Storholmen, Trofors Foto: Vefsn museum

#19: Seter, Stormo Austre (Gnr 81 Bnr 1) 33W 432170 7264730

Bygd ca. 1832. som forløperen til gården Stormo Austre. Men i 1836, etter stor skogbrann flyttet folkene ned på Stormoen og etablerte gården ved «svirydding». Seterhuset er plukket ned for restaurering og skal gjenoppsettes i 2019.

Setra til Stormoen Austre. Foto: Inge Johan Hansen (2016)

Grane

#20: Kulturlandskapet Fellingforsholmen (Gnr 49 Bnr 1,2,19,229) 33W 425984 7272028

194 da stor holme i Vefsna med variert kulturlandskap. Fellingforsholmen var svært viktig både for Nergarden og Oppigarden på Fellingfors. I beskrivelse fra 1865 er det opplyst at ca. halvparten av vinterforet på de to gårdene ble høstet på utslåtter. Fellingforsholmen var den største utslåtten og utgjorde ca. to tredeler av det som ble slått i utmarka, ca. 6.000 kg høy. Nergarden hadde to høyløer der, og Oppigarden hadde tre høyløer der.

I dag er det tre materialløer der. Alle høyløer er borte. I 1936 ble det bygd en molo ut til holmen. Denne ble ødelagt av flom i 1972. Det ble da slutt på slåtten på holmen fram til at det ble bygd ny molo i siste halvdel av 1980-åra.

Løer på Fellingforsholmen. Begge foto: Margrethe Jønsson (2015)

#21: Skogstuemiljø ved Litjvatnet (Gnr 42 Bnr 1) 33W 422702 7272737

Skogstua og stallen er sannsynligvis bygget rundt 1930, og var en av svært mange i den tiden. Skogstue og stall er to separate bygninger. Det er også andre varianter i distriktet der skogstue og stall er koblet sammen, eller i to etasjer med stall nede og rom for karene oppe. Skogsdriftene kunne være langt fra heimen, og skogsarbeiderne bodde i skogstuene hele vinteren. Objektet er bevart slik det opprinnelig ble satt opp og brukt.

Skogstue Litjvatnet, med stallen i bakgrunnen. Foto: Are Halse (2014)

#22: Lisetra (Gnr 40 Bnr 1,3 og 6) 33W 424345 7277973

Godt bevart bygningsmiljø bestående av fem bygninger; stue, mastu, fjøs, eldhus og kildhus. Bygningene er oppført i 1830-40 åra og seteranlegget var i drift fram til 1952; den setra i Grane som var lengst i bruk. Alle bygningene ble istandsatt i 1994.

Lisetra. Foto: Are Halse (2005)

#23: Granesetra (Gnr 48 Bnr 1) 33W 427560 7275255

Anlagt mot slutten av 1920-årene, men lite brukt til setring. Består av seterhus og fjøs.

Granesetra. Foto: Are Halse

#24: Tuftene av gården ved Gluggvatnet (Gnr 44 Bnr 1) 33W 433754 7284045

- Gården ble opptatt av «Kalk-Ola» (kalkbrenner og gråsteinsmurer). Gården var befolket i tida 1848-1953, og var i hele den perioden vegløs. Husene ble senere revet og fjernet.

Gluggvatn gård. Foto: Helgeland museum (tidlig i 1960-åra)

#25: Makjen ved gården Lien. (Gnr 40 Bnr 1) 33W 423451 7276117
Restaurert og i jevnlig bruk fram til ca. 2010.

Makjen ved Lien gård. Foto: R. Svare (1972)

#26: Kvernhus Valryggen (Gnr 41 Bnr 1) 33W 423379 7275749
Opprinnelig oppsatt ved Mølnbekken i 1842. Flyttet nærmere gården og restaurert i 2018.
Kverna skal etter hvert få komplett rekonstruert utstyr for maling av korn.

Kvernhus Valryggen. Foto: Gudmund Forsmo (2015)

Foto: Brent Finses (2018)

#27: Rester etter mølne og vassdrevet sirkelsag ved Almliforsen (Gnr 48 Bnr 1) 33W 426259 7275416

Et vasshjul med skovler av jern drev enda et hjul og derfra gikk en wire ned til en sirkelsag. Vatnet ble ledet til vasshjulet i en 100 m lang, 1,5 m brei og 2,5 m høy tunnel som var sprengt ut i fjellet. Utstyret var i drift fra 1914-1950.

Rester av drivhjul for vanddrevet sag Foto: Ukjent

#28: Grane kirke (Gnr 48 Bnr 36, Grane sokn) 33W 426056 7274390

Kirken ble bygd sist på 1850-tallet og innviet i 1860. Kirken er en langkirke oppført i tre og har 230 sitteplasser. Altertavlen er fra 1644 og er en gave fra Dolstad kirke, gitt av Petter Dass' morfar. Prekestolen er tømret rett inn i veggen, noe som er nokså sjeldent.

Grane kirke. Foto: Ukjent

3.2 Engelskbruket (skogsdrift, fløtning, laksefiske)

På 1860-tallet kjøpte engelske investorer opp land og hogstretter i Vefsndalføret, som følge av underskudd på trelast i Europa. Fra 1867 og ca. 20 år framover var det en intens periode hvor store deler av skogen ble snauet av.

Forstkandidat I. A. Kraag beskriver dette godt på sin reise gjennom Svenningdal i slutten av 1890 årene:

”Naar man fra Namsenskovene kommer over Vefsens Grændse til Svenningdalen gjør Skovruinerne et trist Indtryk. Smaa granene stod spredte, sygelige og forkrøblede mellem de graa skeletaktige Tørtræer, medens Stubbene efter en mæktigere Skov viser, i hvilken Grad Øxen yderligere har udtynnet den af Naturen glisne Skov”

Under engelsktida ble det bygd en mengde fløteranlegg og skogstuer. Da det ikke lengre var mer arbeid i skogen etablerte mange av skogsarbeiderne seg som nyryddere og bønder, og mange utvandret også til Nord-Amerika.

Vefsna var ei av de beste lakseelvene i Norge og i forbindelse med engelsktida kom engelske industrimagnater hit på sportsfiske. Før den tid var fiske i elva forbeholdt matauk og fiskeretten var ikke holdt unna ved bygsling av land. Men fra ca. 1870 startet ei utvikling som fratok leilendingene langs lakseelvene adgangen til å fiske. Fisketuristene hadde god råd, og det ble satt opp flere villaer langs vassdragene, for å huse de besøkende. I Grane ble det bygd på Turmoen, Laksfors, Fjellbekkmoen, Svenningvatn og Majavatn.

Kulturminneplanen tar kun for seg et utvalg av objekter fra fløterhistorien for hver av bygdene. En fullstendig oversikt over fløterminner finnes i boka «*Vefsnavassdraget 100 år med tømmerfløyting*». Oversikt over registreringene derfra som gjelder Grane ligger vedlagt planen.

Majavatn

#29: Fløteranlegg ved utløpet (Gnr 61 Bnr 1) 33W 421277 7230959

Tømmerkister på 8x4 meter fylt med stein på hver side og stokker i bunnen, en såkalt kistedam. Vatnet kunne demmes med opptil 2 meter. Når vatnet var fullt oppdemt rant faktisk vatnet sørover i Namsen, før de slapp opp dammen.

Fløterdam Majavatn. Foto: Are Halse (2012)

#30: Majavass-stuen (Gnr 61 Bnr 2 Fnr 1) 33W 421256 7230578

Bygd ca. 1885 av Engelskbruket for eksklusiv sportsturisme rettet mot pengesterke engelskmenn. Denne bruken opphørte rundt 1914. Nå i privat eie.

Majavass-stuen. Foto: Norsk skogmuseum (1918)

Fiplingdal

#31: Fløterdam i Bruholen. (Gnr 70 Bnr 13) 33W 436301 7261022

Kapasitet på 2 meters oppdemming av Litj- Fiplingdalselva. I dag bare rester av kistene.

Fløterdam i Bruholen. Foto: Fjellanger Widerøe

Svenningdal

#32: Båtskarddammen (Gnr 58 Bnr 3 og 4) 33W 424161 7247866

Dammen i utløpet av Båtskardvatnet er litt spesiell. Den er kombinert bru og fløterdam, og ble bygd i 1911. Under fløterdammen er det ei tømmerrenne på ca. 40 meter, som ledet tømmeret til Litj-Svenningvatnet, der det ble samlet opp i ei lense. I tilknytning til dammen har det også vært både mølle og sagbruk.

Båtskarddammen. Foto: Helgeland museum (ca.1965)

#33: Fløterdam ved Svenningvatnet (Gnr 58 Bnr 1 og 3) 33W 423636 7247101

Kistedam ved Svenningvatn. Foto: Are Halse (2014)

#34: Svenning House (Gnr 58 Bnr 3) 423782 7247062

Grunnmuren står i dag som rester etter engelskvilla bygd i 1889. Bygd som jakt- og fiskeresidens for rike engelskmenn etter at tømmerdrifta var slutt for Engelskbruket. I 1914 ble Svenning House kjøpt av Nes Trælastbruks eiendommer som representasjonshus. Tømringen ble demontert i 1942 og senere satt opp som to boliger i Mosjøen.

Svenning House. Foto: Norsk skogmuseum (1925)

Grunnmuren til Svenning House. Foto: Are Halse (2018)

#35: Skogstua ved Strendene. (Gnr 55 Bnr 1, Statskog) Rettighetshaver Grane kommune
33W 425685 7258377

Bygd 1946 på plassen av Statens Skoger, som den første skogstua bygd i Grane etter krigen. Tømrer var Ragnar Skoglund, med Otto Fagerli som hjelpesmann. Nå disponert av Svenningdal bygdelag. Bygningen er i dårlig forfatning.

Skogstua Strendene. Foto: Margrethe Jønsson (2018)

Auster Vefsna

#36: Skogstue med stall Stillelvneset, Amerikadalen (Gnr 75 Bnr 1) 33W 441402 7268804
Rom for skogsarbeidere i den ene enden og stall i den andre. Brukt fram til rundt 1940.
Ukjent byggeår.

Skogstue Stillelvneset. Foto: Margrethe Jønsson (2018)

Trofors

#37: Fløterdam ved Stavatnet (Gnr 52 Bnr 1) 33W 419463 7264624
Rekonstruert på 1990-tallet, men behov for reparasjon igjen.

Fløterdam Stavatnet. Foto: Are Halse

Grane

#38: **Laksfors** (Gnr 38 Bnr 2) 33W 421176 7279147

Engelskmannen G.F. Hotblack fikk bygd Laksforsvillaen i 1934/35. Før den tid stod det en hytte der, som ble satt opp av engelskmannen Richard Henry Venables Kyrke i 1903.

Engelskmennene hadde kjøpt fiskerettigheter i Vefsna, og brukte villaen mens de var i Vefsna for å fiske. Under krigen ble villaen brukt av tyske soldater.

Den siste engelske som hadde fiskerett, og som eide villaen var John Govet. I 1964 var det slutt for "lakse-lordene" på Laksfors, og Statkraft kjøpte villaen. Statkraft har brukt villaen

som en representasjonsbolig. Tomt til villaen var skilt ut fra Laksforsgården, og i 2017 solgte Statkraft villaen tilbake til Laksforsgården. I dag brukes den til utleie. Foruten hovedhuset er det et ishus, et hus for roerne og et hus for båter og fiskestenger.

Laksforsvillaen. Foto Are Halse (2015)

3.3 Andre verdenskrig

Andre verdenskrig (1939-1945) har satt varige spor i Grane. Mange bygdefolk deltok i motstandsbevegelsen og bidro under våpentransport og flukt over til Sverige. Flere arbeidsleirer for russiske og polske krigsfanger var etablert i kommunen.

Majavatn

#39: Grannes gård (Gnr 62 Bnr 21) 33W 421377 7225791

Bureisingsbruket som ligger på vestsiden av Majavatn ble bosatt i 1936.

Hendelser på Grannes gård under 2. verdenskrig fikk alvorlige følger, og gjør at det er et viktig kulturminne fra krigen. Det foregikk storstilt våpentransport fra kysten og inn i landet. Et våpenlager ble avslørt på Tangen høsten 1942. Det ble en skuddveksling, der minimum to tyskere ble drept. Dette resulterte i unntakstilstand i Grane og i Trøndelag, med påfølgende massearrestasjoner og henrettelser på Falstad (Majavass-tragedien). Kulehull fra skuddvekslingene finnes enda i veggene på fjøset og på naustet.

Grannes gård. Foto: Are Halse

#40: Minnebauta over Majavasstragedien (Gnr 63 Bnr 251) 33W 422906 7226495
- Opprinnelig reist ved Majavatn stasjon, nå reist ved tidligere "Majastua"

Minnebauta Majavass-tragedien. Foto: Margrethe Jønsson (2016)

Fiplingdal

#41: Huset i Leiren (Gnr 69 Bnr 29) 33W 437927 7256439

Siste gjenstående bygg etter tyskernes AT-leir, bygd 1941 som mannskapsbrakke (AT = arbeidstjeneste)

Kjøpt av Fiplingdal sanitetsforening i 1947, og i 1983 overtatt av Fiplingdal idrettslag. Brukt som forsamlingshus, står nå ubrukt.

Arbeidstjenesteleir Fiplingdal. Foto: Helgeland museum (ca.1942)

Svenningdal

#42: Polakker-leiren på Tåmasmoen (Gnr 51 Bnr 4) 33W 426101 7261144

Arbeidsleir for polske krigsfanger under 2. verdenskrig. I bruk til utpåk sommeren 1945. Alle bygninger ble så fjernet.

Tåmasmoen sett fra E6. Foto: Margrethe Jønsson (2018)

Trofors

#43: Russerleiren (Gnr 50 Bnr 1) 33W 425373 7267572

Rester av arbeidsleir fra andre verdenskrig, bl.a. stor kokekjele står igjen.

Fra Russeleiren Trofors. Foto: Are Halse

3.4 Samferdsel

Fra gammelt av var Vefsna viktigste farveien for folket opp til Grane. Om vinteren når isen lå, var elva en god kjørevei etter den tids behov. Om sommeren gikk ferdselen med båter «olvfæring» eller med flåter til visse formål. I 1871 ble en offentlig hovedvei fra Rynes i nord til Fellingfors i sør åpnet. Det var da den lengste sammenhengende vegstrekning som fantes i Nordland. Bygging av vei videre til Hattfjelldal ble fullført i 1887, og Engelskbruket

bygde vei fra Bogfjellmo til Svenningtjønn i 1889. Ny offentlig riksvei sørover til Trøndelag ble bygd fra 1908 og utover, med offisiell åpning mot Nord-Trøndelag i 1924.

Anlegget av jernbanen på strekningen Grong-Mosjøen begynte høsten 1926 og det ble åpnet for regulær trafikk sommeren 1940.

En følge av utbygginga av jernbane og riksvei, var at det oppsto nye sentra, deriblant i tilknytning til jernbanestasjonene.

I 1860-årene ble hovedtelegraf-linja til Nord-Norge bygd. Etter den samme linja ble det i 1910 anlagt telefonlinje mellom Trøndelag og Nordland.

«Øvre Vefsn Kraftanlæg» i Ner-Svenningdal kom i drift i 1919. Det var et av de første elektrisitetsverk i Nordland, og forsynte gårdene fra Gluggvasshaugen/Finsåsen i nord til Fellingforsen/Ner-Svenningdalen i sør. Drifta pågikk til 1956 da anlegget ble avviklet og avløst av hovedkraftlinja til Midt-Helgeland Kraftlag.

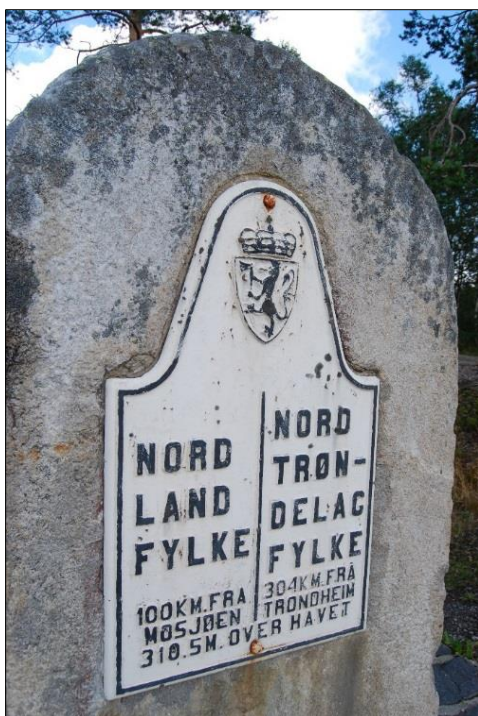
Majavatn

#44: Grensestein amtsgrænse Nordland – Trøndelag (Gnr 62 Bnr 1) 33W 420535 7226096
- Kvadratisk sokkel 0,9x0,9m og 1,0 m høy oppstilt stein med tallet 72 innhugget.

Grensestein. Foto: Jostein Lorås (2012)

#45: Stein med inskripsjonstavle ved E6. (Gnr 65 Bnr 1 Fnr 30) 33W 422171 7220725
Oppsatt ved fylkesgrensen ved åpning av Nordlandsvegen, senere kalt Riksveg 50 og deretter Europaveg 6.

Grensestein mot Trøndelag. Foto: Billy Jacobsen/NRK (2012)

Svenningdal

#46: Jernbaneundergang ved Nedre Hjortskardmo (Gnr 55 Bnr 30) 33W 425560 7260897
Bygd ved fremføring av Nordlandsbanen gjennom Grane i årene 1930 fram til 1940.

Jernbaneundergang. Foto: Carl Norberg (2016)

#47: Gamle Bogfjelldalsvei (fra Gnr 54 Bnr 10 i vest til Gnr 53 Bnr 4 i øst)

Ulike traseer for sommervei og vintervei. Sommerveien ryddet og merket i 2016-17 i regi av Svenningdal bygdelag. Brukt daglig fram til Bogfjelldalsveien ble åpnet i 1960.

Steinformasjonen og landemerket «Steinbukken» er en avstikker fra denne veien. Innrisset tekst på toppen av steinen.

Gamle Bogfjelldalsvei. Foto: Jim Roger Mikalsen (2017)

#48: Telegrafalinje over Tosfjellet via Steinbua (Gnr 59 Bnr 1) 33W 413425 7243893

I 1867 ble det bygd telegrafalinje fra Svenningdalen og over fjellet til Tosdalen. Et langt stykke går linja på snaufjell, og her er det ca. 200 stolpefundamenter som er murt opp av naturstein.

I tilknytning til telegraflinja ble det i 1869 bygd ei steinbu, og i 1903 et tømra hus. Steinbua ble da gjort om til stall. Huset var primært ment til den som hadde oppsyn med telegraflinja, men ble også brukt av andre fjellfarende.

Leia langs telegraflinja var også en naturlig ferdselsveg mellom Tosdalen og Svenningdalen. I dag er det steinbua og en god del av stolpefundamentene som er synlige.

Telegraflinje Tosfjellet. Foto: Are Halse

Trofors

#49: Gamle Bogfjellmo bru (Grane kommune) 33W 426082 7268736

Bygd 1927. Samferdselshistorisk kulturminne som forteller om området rundt Bogfjellmoen som et knutepunkt og hvordan samferdselsbehovene endret seg kraftig første halvdel av 1900-tallet, ved en endring i trafikkbildet fra hest til bil.

Gamle Bogfjellmo bru. Foto: Margrethe Jønsson (2018)

#50: Landfeste og vei for kabelferga over Vefsna mellom Aspneset og Bogfjellmoen (Gnr 49 Bnr 17) 33W 426395 7268703

Ferga var i bruk fram til 1927, da Bogfjellmo bru ble innviet.

Ferge over Vefsna. Foto: Helgeland museum (1900-1919)

Wirefeste og tilførselsvei. Begge foto Are Halse (2018)

#51: Trofors jernbanestasjon (Gnr 50 Bnr 107) 33W 426082 7268736

- Nesten komplett stasjonsområde med bygg og installasjoner
- Vokterboligene bygd 1927 og stasjonsbygningen oppført 1932.

Trofors jernbanestasjon Foto: Margrethe Jønsson (2017)

Foto: Helgeland museum (1936/37)

#52: Gamle Stavassvei (fra Gnr 50 Bnr 1 i nord til Gnr 52 Bnr 1 i sør)

8,4 km lang ferdselsvei fra Trofors til Stavassgården, derav 2 km langs dagens kommunale vei. Brukt fram til skogsbilveg ble bygd på sørsiden av Stavasselva på 70-tallet. Sommers tid kunne man etter 1920 kjøre med hestevogn, før den tid bare gangsti/kløvsti. Ferdselsveien er i dag kloppet og merket. I 2017 ble det foretatt sluttavvirkning langs deler av strekningen.

Gamle Stavassvei. Foto: Are Halse

Grane

#53: Trollaldalen viadukt (Gnr 41 Bnr 7) 33W 422914 7275837

Trollaldalen viadukt, ca. 7 km nord for Trofors stasjon, er en pendelpilar-viadukt. En konstruksjon utviklet av den svenske ingeniøren Axel Jacob Petersson i 1877.

Pilarene som bærer broa er leddet i topp og bunn, slik at de kan pendle med broens bevegelser. Bygd etter samme prinsipp som Eiffeltårnet.

Trollaldalen viadukt har ti spenn, er 175 meter lang og 38 meter høy.

Den ble bygd av NSB's bru-lag, som bygde mange bruer på Nordlandsbanen på 1930-tallet, og ble åpnet i 1938.

Trollaldalen viadukt. Foto: Norsk jernbanemuseum (1938)

Trollaldalen Viadukt. Foto: Are Halse (2018)

#54: Naust ved Laksforsmoen (Gnr 39 Bnr 2) 33W 421560 7278732

Bygd ca. 1933 som erstatning for eldre naust. Naust for elvebåter brukt i ferdselen over Vefsna fra de veiløse gårdene på Laksforsmoen, fram til vei på vestsida ble åpnet i 1968.

Naust Laksforsmoen. Foto: Are Halse (2018)

3.5 Bergverk, industri, nyere skogsdrift, med mer.

I Grane er det i stor grad naturressursene som har ligget til grunn for den næringsmessige verdiskapingen ut over tradisjonell gårdsdrift. Særlig betydning har treindustri, skogbruk, jakt og fiske samt gruvedrift hatt, med vatnene og vassdraget Vefsna som historisk viktig premissgiver for transport og kraftutvikling. Minner om slik aktivitet har ofte blitt fjernet til fordel for nye installasjoner, men noen spor finnes fortsatt.

Trofors/Auster-Vefsna

#55: Sølvgruvene i Ner-Svenningdal (Gnr 50 Bnr 2) 33W 425424 7270818

Nordlands største og Norges nest største sølvgruve lå i Ner- Svenningdal, og hele 17 tonn sølv og 37 kilo gull ble levert derfra. Sølveventyret i Svenningåsen begynte høsten 1876. Det året ble de første skjerp i området tatt. Gårdsdreng Ole Andreas Johnsen Haustreis gjorde funn i åsen på heimjorda til gården han var dreng på, "Inni-Gården", ett av to bruk i Ner-Svenningdal. Innsendte prøver viste at ertsen inneholdt sølv. Helt på slutten av 1877 ble ordinær gruvedrift igangsatt. Til å begynne med jobbet kun 8 mann i gruva. Det økte til 10 over nyttår, 13 seinere på året, 20 i 1879, 36 i 1880 og 51 ansatte i 1881. Funnet av sølvet i Svenningåsen var startskuddet på reine sølvfeberen i området. Fra 1878 pågikk en omfattende skjerpning i hauger og fjell. Kun i et fåtall tilfeller kom forsøkene så langt som stabil drift. Et lite gruvesamfunn vokste i løpet av årene fram der det tidligere kun var gårder. Mange av arbeiderne hadde familiene med. Andre kom alene, men ble gift lokalt. Her var skole og butikk, brakker og boliger. Ved folketellinga i 1900 hadde Nedre-Svenningdal 97 innbyggere. Gruvedrifta i Svenningdal ble betydningsfull rundt 1880, akkurat da skogdrifta avtok. I omtrent ti år framover var gruvene en viktig arbeidsplass med opptil 80 ansatte på det meste. I første halvdel av 1890-årene ble gruvedrifta sterkt redusert. Sølvprisene var også lave i denne perioden. I 1893 hadde ca. 30 mann jobb. Året etter ledet Anton Draghi en mindre arbeidsstyrke på 6-10 mann. Så stoppet virksomheten opp. Selskapet ble formelt oppløst 15. januar 1895. Brødrene Bache Wiig etablerte Svenningdal

Nye Grubeselskap. Drifta kom i gang for alvor i 1899. Startfasen var optimistisk. Staben ble stadig utvidet. Høsten 1900 var det stopp for godt. Driftskapitalen var brukt opp. Gruvebestyrer Otto Witt reiste fra stedet rett over nyttår. Arbeiderne hadde lønn til gode som de ikke fikk utbetalt. I 1905 ble eiendommene etter det siste selskapet solgt på auksjon. Hus, turbin, rørgate, løsøre m.m. havnet under hammeren.

Tipphaugene troner fortsatt i terrenget, men veiene og bebyggelsen er borte; Det store oppredningsverket "vaskeriet" (som i sin tid skal ha vært Nord-Norges største bygning i grunnflate), stigerboligen, skolen, bestyrerbolig, kontorbygning, laboratorium, smie, verksted, opplagshus og materialbu.

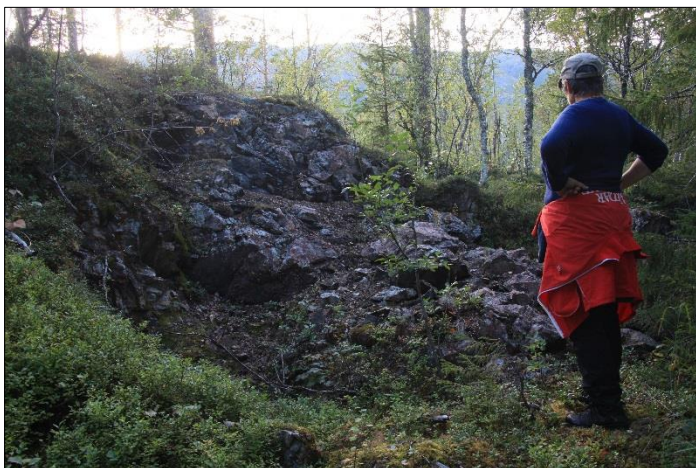
Gruvegangene/stollene er stort sett sprengt igjen for å hindre farlig ferdsel for dyr og mennesker.

Solvgruvene Ner-Svenningdal Foto: J.Coldevin/Helgelandsmuseet (1885/1890)

#56: Skjerp 3, Litjvassholten (Gnr 50 Bnr 1) 33W 423552 7265648

Åpent brudd etter skjerpning av malm med edelmetaller, som pågikk i området fra slutten av 1800-tallet til begynnelsen av 1900-tallet.

Skjerp 3, Litjvassholten. Foto: Are Halse (2017)

#57: Skogstue, Dempa (Gnr 51 Bnr 1 Fnr 10) 33W 427907 7267773

Oppført rundt 1960. Ei svenskbrakke bestående av ferdige elementer produsert i Sverige. Uthuset som står ved skogstua var bygd som høybu/skøt til stallen. Tømret stall ble flyttet i 1986. Skogstua huset opptil seks mann. Står åpen for overnatting eller rast for besøkende og driftes av Bogfjellmo velforening.

Dempa skogstue. Foto: Margrethe Jønsson (2016)

#58: Fiskedammer, Statskog.

Åsheim (Gabrieldalen) 33W 438287 7269431, Finnkotdalen 33W 435600 7271732, Helvete (Svartvassveien) 33W 434193 7268813, Fagerlia (Amerikadalen) 33W 440939 7268641 og Gåsvasselve 33W 418643 7245525

Oppdemming av bekker/tjern der formålet var oppdrett av en-somrig settefisk av innlandsørret fra 70-tallet til 2007. Total produksjon på 30-40.000 yngel pr år, til utsetting i vatn med dårlig rekruttering.

Fra dammen ved Fagerlia. Foto: Margrethe Jønsson (2018)

Grane

#59: Dam ved Langvatnet (Gnr 42 Bnr 1) 33W 423731 7272645

Dammen var permanent stengt i motsetning til en fløtingsdam, eller dam for mølle eller sag, der den kunne åpnes for å slippe ut vann. Den var kledd på utsiden med bord med not og fjær for å bli tett. Det var først en dam bygd i sølvgruvetiden. Så ble dagens dam bygd i forbindelse med kraftverket. Den var en 18 meter lang tømmerkiste-dam og ca. 2,5 m høy. Dammen var i bruk til 1956, da kraftverket ble avviklet.

Dam ved Langvatnet. Foto: Are Halse (2003)

4. Samiske kulturminner

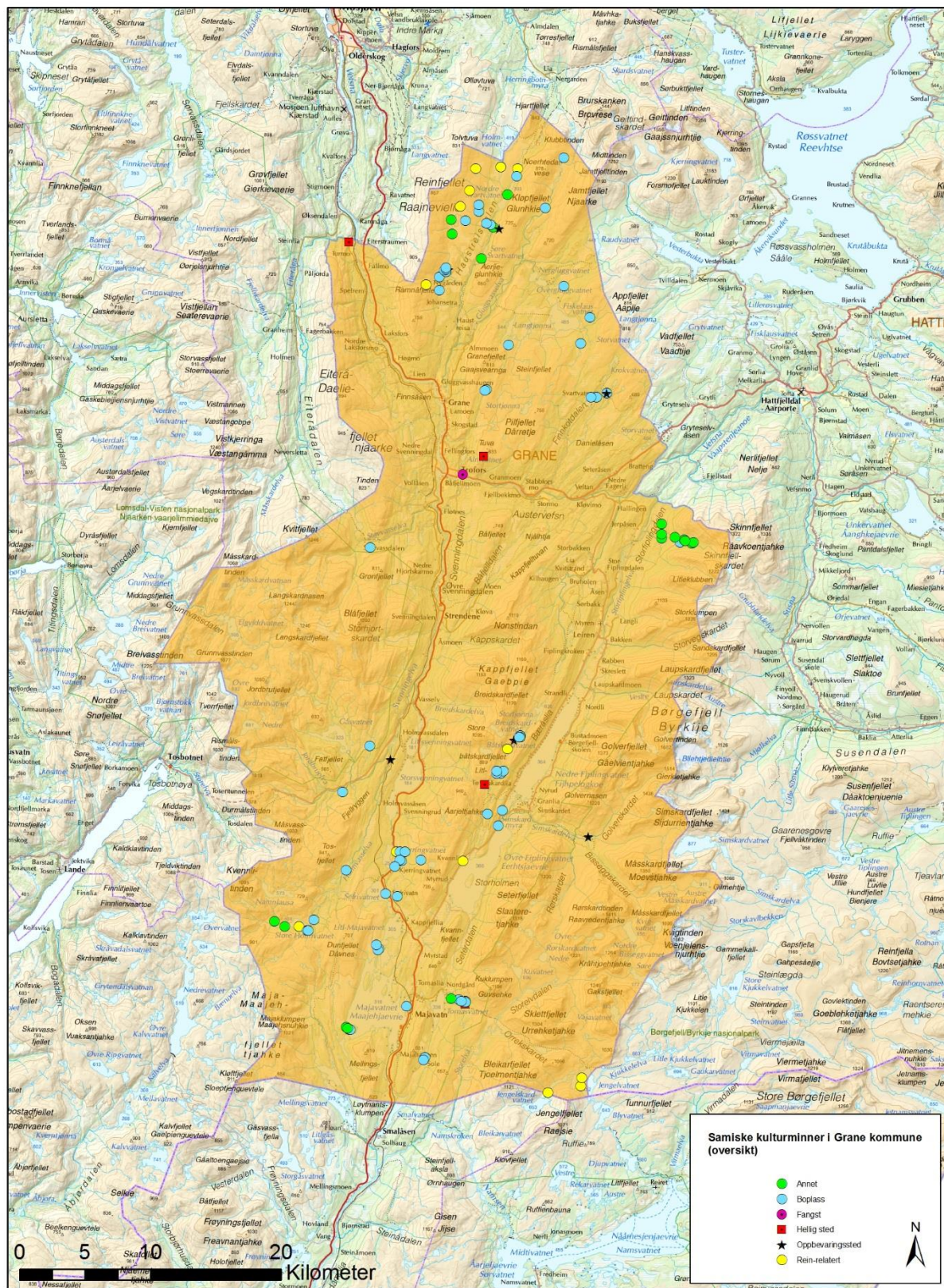
” Søndre Helgeland hører med til det sørsamiske området, der samer har hatt tilhold i lang tid. Samisk etnisitet blir generelt antatt å ha utvikla seg i årtusenet før Kristi fødsel, og en må også anta at dette har vært tilfellet i denne regionen. Arkeologiske funn og skriftlige kilder viser at reinen alltid må ha spilt en sentral rolle for samene. Deres kulturhistorie kan deles i tre hovedfaser: 1. fangstsamfunn, 2. nomadisk reindrift, og 3. ekstensiv reindrift (dagens driftsform). Forskjellen mellom fasene er bl.a. knytta til ulike strategier å utnytte reinen på.

De fleste samiske kulturminnene som er registrert i Gaale/Grane kan knyttes til den reinnomadiske fasen. Gammetufter, hellere, oppbevaringssteder og samleplasser for rein henger nøye sammen og danner såkalte basisområder i landskapet. Slike basisområder finner man for eksempel ved Dåammajaevrie/Tomasvatn, Maajehjaevrie/Majavatn, Stöövesvuemie/Stavassdalen og Sarvejællanjaevrie/Gåsvatn.

Kartet under gir oversikt over kjente registrerte samiske kulturminner i Gaale/Grane. Kulturminneplanen tar kun for seg et utvalg av disse objektene. Utvalget er basert på innspill under de lokale kulturminnekveldene og registreringer i Askeladden.

Samediggi/Sametinget, Snåsa har oversikt og forvalter alle registrerte samiske kulturminner i området.

Samiske kulturminner i Gaale/Grane

Maajejaevrie/Majavatn

#60: Gåetiesijie/køtaplass ved Hesjarvollen, Tomasvatn. (Gnr 63 Bnr 5) 33W 426621 7228444

Her ble det første samestevnet i området avholdt. Buvrie/buret i samisk kulturpark kommer herfra.

Bur ved Hesjarvollen Foto: Norsk folkemuseum (ukjent år)

#61: Tre Gåetiesijie/gammetufter ved Skearoesjaevrie/Kjerringvatnet (Gnr 60 Bnr 3) 33W 422454 7238683

Felleslæger brukt av flere familier (Nilson, Kappfjell og Dunfjell) på begynnelsen av 1900-tallet. Fra ca. 1916 flyttet familiene etter hvert til andre køtaplasser.

Nerkoto ved Skearoesjaevrie/Kjerringvatnet ca. 1918. Foto: Vefsn museum

#62: Barktatte furuer ved Sohkerde/Sefrivatn og Maajejaevrie/Majavatn (Gnr 60 Bnr 1) 33W 422185 7237702 (ett eksemplar)

I området er det registrert 122 barktakinger. Barken ble tatt som et mattilskudd til både dyr og mennesker, dette kunne videre brukes både til garving og som konserveringsmiddel.

Barktatt furu. Foto: Are Halse (2016)

#63: Jårtesie/beingjømme under vatn ved Mellingsbukta (Gnr 62 Bnr 1) 33W 418908 7228891

Til en samisk boplass hørte alltid et jårtesie/beingjømme. Bein etter matlaging ble gjemt på et beskyttet sted. Det forekommer flere forklaringer på jårtesie/beingjømmene; en for at hundene ikke skulle få tak i det, en annen for en eldre religiøs forhåpning om at dyret skulle gjenoppstå.

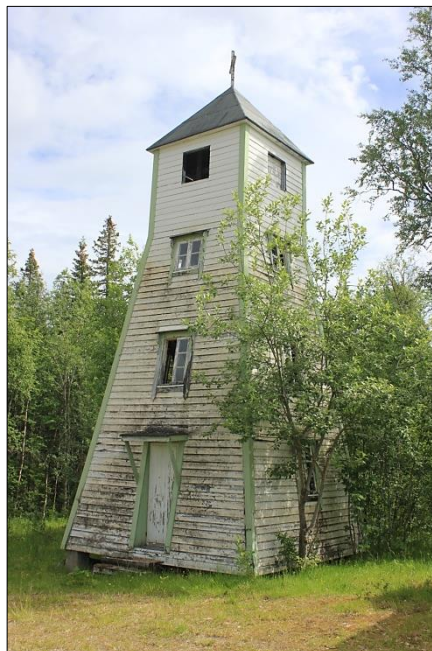
Jårtesie/Beingjømme i vatn. Foto: Are Halse (2016)

#64: Majavatn kapell (Gnr 63 Bnr 1 Fnr 5, Grane sokn) 33W 423387 7228103.

Bygd i 1915 og innviet samme år. Formålet med huset var å holde høyfjellsstevner, møter i samenes- og reindriftens interesser og for den omboende befolkning til fremme av religiøse og andre samfunnsnyttige formål. I 1924 ble et kor påbygd i sør-enden av huset, likeså ble kjøkken og andre rom innredet. Frittstående kirketårn, bygd 1924, ble også brukt til overnatting. Misjonshuset ble innviet til kapell den 11. juni 1924. Samme år som riksveien mellom Nord-Trøndelag og Nordland ble åpnet.

Majavatn kapell. Foto: Margrethe Jønsson (2016)

Kirketårnet. Foto: Margrethe Jønsson (2016)

#65: Mellingstangen gård (Gnr 62 Bnr 9) 33W 418929.10 7226295.30

Helårsboplass fra 1928 til 1969. Trolig siste gården i Gaale/Grane som drev myrslått, opptil 20 stakker. Forært i 1984 til Maajahnjuana, en stiftelse til fremme for sørsamisk kulturarbeid.

Rydningsrøys Mellingstangen. Foto: Are Halse (2015)

#66: Finnbukta ved Ohtje Maajejaevrie/Litl Majavatn (Gnr 61 Bnr 1) 33W 421014 7232504
Samisk helårsboplass fra midt på 1930-tallet til 1944. Først kåte, deretter tømra hus. Også rester etter røykeri, smie og potetland.

Rester av kåte i Finnbukta. Foto: Are Halse (2013)

[Feelpehtvuemie/Fiplingdal](#)

#67: «Else Larsen-steinen» i Gyøjnedhdurrie/Storvegskardet. (Gnr 67 Bnr 1) 33W 440209.50 7255444.50

Minnesmerke over samisk kvinne som omkom på stedet i 1903. Gåetije-sijjieh/gammetuft og jårtesie/bein-gjømme like ved minnesmerket.

Minnesmerket «Else Larsen-steinen». Foto: ukjent

[Vaapstenjeanoë/Auster-Vefsna](#)

#68: Buvrie/Finnburet ved Tjeehpesjaevrie/Svartvatnet (Gnr 79 Bnr 3) 33W 438416.07 7274766.92

Laftet tømmerbur bestående av et rom med sval foran. Oppsatt rundt 1850 på Finnburshaugen nord for Tjeehpesjaevrie/Svartvatnet. I 1897 ble det flyttet til sin

nåværende plassering, ca. 200m nordvest for Djupgrasdalen. Fronten hviler på en bergknaus mens 1,3 m høye pilarer holder bakre del av buret.

Finnburet Svartvatn. Foto: Helgeland museum (1973)

Gaale/Trofors og Grane

#69: Samisk boplass i Støovesvuemie/Stavassdalen. (Gnr 52 Bnr 1) 33W 420456.00
7263787.00

Buvrie/buret er den eneste gjenstående bygning på boplassen. Opprinnelig del av vaskeriet ved sølvgruvene i Ner-Svenningdal. Flyttet til Støovesvuemie/Stavassdal i 1904, restaurert i 2000-2002. Ved buret er det to gåetije-sijjieh/gammetufter, der den ene hadde en åttekantet tømring i botn. Det er et meget spesielt bygningselement innafor sørsamisk byggeskikk. Plassen ble sist bebodd av Georg og Marie Kvitfjell fram til slutten av 1940-tallet.

Bur i Støovesvuemie/Stavassdalen. Foto: Are Halse (2010)

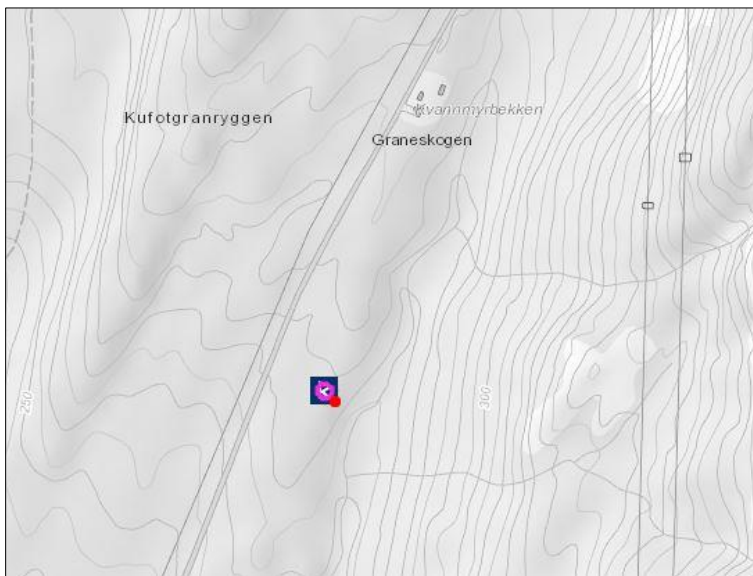
#70: Trivelehåjen/Ol-Jonsohåjen (Gnr 52 Bnr 1) 33W 420751.00 7264065.00
Sommerboplass for Ole Kasper Jonson (1841-1920) også kalt «Ol Jonso» Tilrettelagt ved skilting og sti fra Stavassgården

Trivelehåjen. Foto: Are Halse (2018)

#71: Bur Graneskogen. (Gnr 48 Bnr 54) 33W 427218.60 7277317.04

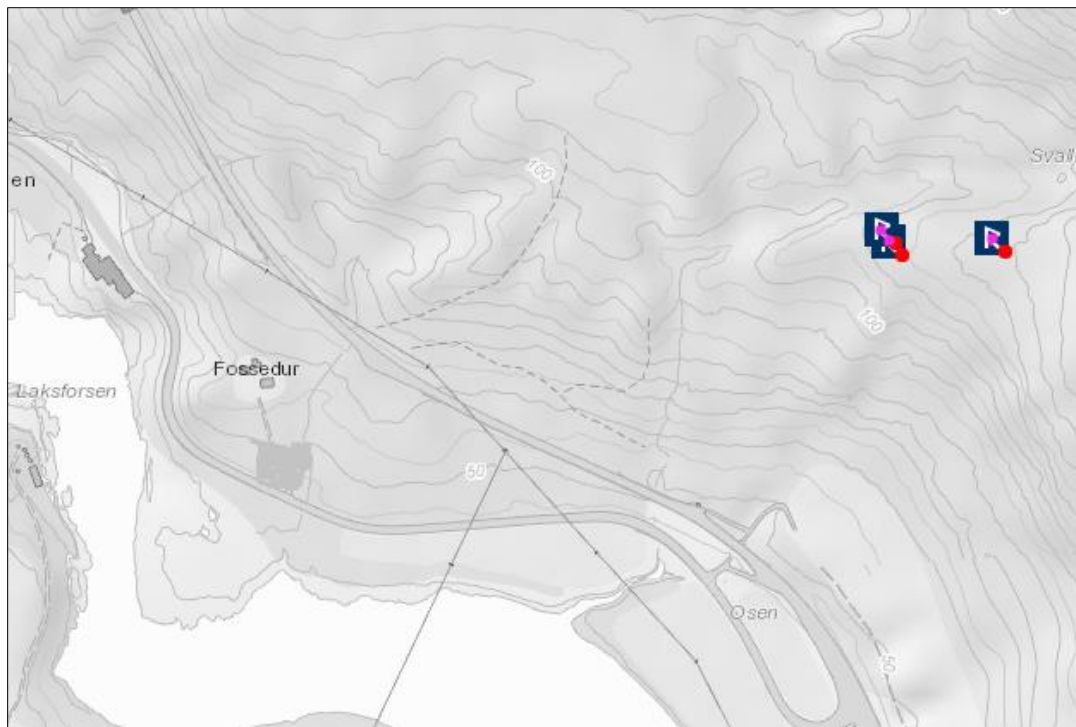
- Konstruksjon i lafteverk, vanlig saltak, torvtak med never, jord/torv over
- Tidfesting/byggeår 1800-1899, med merknaden tidlig 1800-tall, men uvisst når
- Stabburet har stått på fire påler, ca. 1 m høye. Nå sammenrast
- Pålene tatt av ved flytting i 1912 til Graneskogen
- Buret var først oppsett ved Haustreis vestre

#72: Samisk bosetningssted, Laksfors øvre. (Gnr 38 Bnr 2) 33W 421993.50 7279158.00

- 1 aernie (ildsted)
- 1 boerne (oppbevaringsgrop)
- 1 grotte, antakelig også brukt til oppbevaring

Registrert ved visuell overflateregistrering.

Handlingsdel

Handlingsdelen inneholder tiltak for å bevare, forvalte, formidle og bruke kulturminnene og kulturmiljøene i kommunen. Det er viktig å finne balansen mellom bevaring og utvikling, og foreslå tiltak som sikrer at utviklingen skjer med et bevisst forhold til de verdiene og historiene kulturminnene representerer. Det er viktig å ha gode mål slik at arbeidet kan evalueres.

Under er utvalgte objekter beskrevet med mål, tiltak, ansvar, tidsplan og samarbeidspartnere. Objektene er valgt ut fra tilråding fra informanter under kulturminnekvelder samt Helgeland museum. Objektene er presentert i uprioritert rekkefølge. Objektene rapporteres årlig i vedlagte rapportskjema. Handlingsdelen må revideres årlig ut fra endrede behov og økonomiske rammer.

Eksempler på tiltak er:

- skilting, skjøtsel og tilrettelegging av kulturminner for ulike grupper
- istandsetting
- nye registreringer og formidling av disse
- publisering og formidling av planen til publikum
- oppfølging med hensynssoner i arealdelen til kommuneplanen eller reguleringsplaner
- oppdatering og/eller klassifisering av SEFRAK-registrerte bygninger
- frita verneverdige bygg for eiendomsskatt

Objekt 1	Løsfunn fra steinalderen
Mål	Øke kunnskap om aktivitet i Grane fra denne tidsalderen.
Tiltak	Utvikle materiell for opplæring og opplevelse. Opprette visningssted for originaler/kopier av løsfunn
Ansvar	Helgeland museum
Samarbeidspartnere	Grane kommune Grunneiere Nordland fylkeskommune Riksantikvaren
Tidsplan	2019-2022

Objekt 2	#7 Dyregraver Tromoan
Mål	Vedlikeholde kommunens kulturminne i «Fotefar mot Nord», som viktig spor etter bosetting i Grane under jernalderen.
Tiltak	Restaurere den rekonstruerte dyregraven. Utbedre tilhørende tilrettelegging i form av sti, informasjonstavle og sittebenk
Ansvar	Grane kommune
Samarbeidspartnere	Grunneier Helgeland museum Riksantikvaren
Tidsplan	Innen utgangen av 2020

Objekt 3	#14 Kolmileovn ved Bruholen
Mål	Unngå ytterligere forringelse Informere om denne del av skogbrukshistorien
Tiltak	Lage overbygg Lage informasjonsplakat ved ovnen
Ansvar	Grane kommune
Samarbeidspartnere	Helgeland museum
Tidsplan	Innen utgangen av 2020

Objekt 4	#22 Lisetra
Mål	Bevare det mest helhetlige setermiljøet i Grane.
Tiltak	Foreta restaurering for å hindre forfall og tap av bygningsmasse Arbeide for fredning av setermiljøet Formidle historisk bruk av setra
Ansvar	Grunneier
Samarbeidspartnere	Grane kommune Helgeland museum Nordland fylkeskommune
Tidsplan	2019-2022

Objekt 5	#29 Fløteranlegg ved utløpet av Majavatn
Mål	Bevare anlegget Formidle områdets skogbrukshistorie
Tiltak	Jevnlig tilsyn og om nødvendig vedlikehold Bruke anlegget i undervisning/natur- og kulturturisme
Ansvar	Grunneier
Samarbeidspartnere	Grane kommunen Næringsaktører
Tidsplan	2019-2022

Objekt 6	#32 Båtskardammen med tømmerrenne
Mål	Bevare anlegget som viktig vitnesbyrd om Granes lange skogbrukshistorie
Tiltak	Sikre dammen og den rekonstruerte tømmerrenna under pågående vegbygging Utarbeide informasjonsskilt ved ny rasteplass E6
Ansvar	Statskog
Samarbeidspartnere	Statens vegvesen Helgeland museum Grane kommune
Tidsplan	2019-2020

Objekt 7	#39 Grannes gård
Mål	Bevare autentisk gårdsmiljø som fikk stor betydning for hendelser under 2. verdenskrig i Grane
Tiltak	Sikre bygningsmasse mot forfall ved nødvendig vedlikehold Bidra til å videreføre historieformidlingen til skoler og andre
Ansvar	Grunneier
Samarbeidspartnere	Grane kommune Nordland fylkeskommune Helgeland museum
Tidsplan	2019-2022

Objekt 8	#41 «Huset» i Leiren
Mål	Bevare viktig historisk bygning i Fiplingdal
Tiltak	Sikre bygningen fra forfall ved nødvendig vedlikehold Skape ny aktivitet i bygningen
Ansvar	Eier
Samarbeidspartnere	Kommunen Andre
Tidsplan	2019-2022

Objekt 9	#49 Gamle Bogfjellmo bru
Mål	Opprettholde dagens framkommelighet for mindre kjøretøy Markere brua som viktig sentrums element
Tiltak	Sikre jevnlig vedlikehold og utføre overflatebehandling Lyssetting av brua
Ansvar	Grane kommune
Samarbeidspartnere	Statens vegvesen Fylkesmannen i Nordland
Tidsplan	2019-2020

Objekt 10	#51 Trofors stasjon
Mål	Bevare et av de mest helhetlige jernbanehistoriske bygningssmiljøer langs Nordlandsbanen
Tiltak	Søke fredningsbestemmelse av stasjonsbygning, to vokterboliger, lokstall og park
Ansvar	Bane Nor
Samarbeidspartnere	Grane kommune
Tidsplan	2019-2020

Objekt 11	#55 Sølvgruvane i Ner-Svenningdal
Mål	Bevare fysiske spor etter driftsperioden Formidle industrihistorien
Tiltak	Restriksjoner på endring av området ved slagghaugene Utvikle informasjonsmateriell
Ansvar	Grane kommune
Samarbeidspartnere	Grunneier Nordland fylkeskommune Andre
Tidsplan	2019-2022

Objekt 12	#64 Majavatn Kapell
Mål	Sikre kapellet og tårnet bygningsmessig og hindre forfall Formidle kirkas historie for besøkende
Tiltak	Utføre nødvendig jevnlig vedlikehold Utarbeide informasjonstavle ved kapellet
Ansvar	Grane sokn
Samarbeidspartnere	Grane kommune
Tidsplan	2019-2022

Objekt 13	#65 Mellingstangen gård
Mål	Bevare helårs samisk boplass/nybrottsbruk Formidle gårdens historie
Tiltak	Utføre jevnlig nødvendig vedlikehold Arrangement for allmennheten og grupper
Ansvar	Grunneier Maajahnjuana
Samarbeidspartnere	Grane kommune Sametinget Helgeland museum
Tidsplan	2019-2022

Definisjoner og begreper

SEFRAK (Sekretariatet for registrering av faste kulturminner) Registreringene omfatter i prinsippet alle bygninger bygget før 1900. Det eneste kriteriet for registrering var antatt alder på bygningen. Bygningene ble registrert i regi av SEFRAK i årene 1975-1995. I Grane foregikk registreringene i årene 1979-1982, og omfatter totalt 589 objekter. Det at en bygning er SEFRAK-registrert betyr ikke at bygningen har et formelt vern. Registreringen indikerer imidlertid at bygningen kan ha verneverdi, eller at den tilhører et verneverdig kulturmiljø eller kulturlandskap.

Askeladden er en nasjonal kulturminnedatabase og er et verktøy for kulturminneforvaltningen. Tilgang til databasen gis til ansatte innen sentral, regional og lokal kulturminneforvaltning, offentlig forvaltning, konsulenter, forskere og studenter. Databasen har registrert 80 objekt i Grane. Andre som er interesserte i kulturminner kan benytte kulturminnesøk.no, eller [temakartet](#) basert på åpne data fra Askeladden.

Kilder og litteratur

Berg, D-A., Gustavson, I., Halse, A., Johansson, K., Nygren, K., Sandèn, E. (2013) *Kulturarv i gammelskog*.

Eivindsen, Å., Flugstad, A., Roll-Hansen Flugstad, S. ukjent år. *Guide for Grane kirke, Majavatn kapell og Fiplingdal kapell*

Forselv, E.O., Følling Eilertsen, T. (1984). *Gamle hus og andre kulturminner i Grane*. Rapport om registrering av kulturminner fra før 1900. Fylkeskonservatoren i Nordland.

Halse, A., Heggli, Halle., Ivarrud, Håmund., Tokle, Arild., Wærum, Kari., Øksendal, Kjell Magnar. (2018) *Vefsnavassdraget – 100 år med tømmerfløyting*.

Halse, A., Sandèn, E. *Kulturarvet i Nordskandinaviska Gammelskogar 2*. King2. Rapport över inventering och registrering av forn- och kulturlämningar/kulturminner i Majavatn, Norge och Ekopark Kåringberget, Sverige 2012/2013

Holm, I. (1996). *Elgjegerne fra jernalderen*. Dyregravene på Tromoan. Fotefar mot nord.

Jakobsen, K. (1990) *Vefsn bygdebok. Gardshistorie fra Grane*. Særbind III a. G.nr 34-48

Jakobsen, K. (1995) *Vefsn bygdebok. Gardshistorie fra Grane*. Særbind III b. G.nr 49-64, 202, 203

Jakobsen, K. (1996) *Vefsn bygdebok. Gardshistorie fra Grane*. Særbind III c. G.nr 65-84

Klausen, A. K. (2010). *Bergtatt i Svenningdal*. Artikkel. www.helgelandmuseum.no

KS, FKP, RA (2016). *Kulturminner og kulturmiljøer i kommunen*. Informasjonsfolder

Larsen, K.T., Trang, R.T. (2013) *Registrering av nyere tids kulturminner Grane, Hattfjelldal og Vefsn kommune*. Regional plan for Vefsna. Nordland fylkeskommune

Ljungdal, E., Nordberg, E. (2011). *Ett steg till på vägen*. Gaaltje

Samediggi Sametinget (2017). *Forvaltning av automatisk freda samiske bygninger*. Bakgrunn og status for registreringsprosjekt og prinsipper for forvaltning.

Skorpen, K. (2009). *Lakseturisme i Vefsna*. Lokalhistorisk magasin 2/09.

Svestad, A. (2004). *Verneplan Lomsdal-Visten*. Deltema kulturhistorie. Rapport arealplan 02/2004 Konsekvensanalyse kulturminner og kulturmiljø

BaneNor. (2015) *Liste over fredete, Vernede og verneverdige baner, miljøer og objekter i jernbanen*. Nasjonal verneplan for kulturminner i jernbanen

Tilskuddsordninger

[Kulturminnefondet](#)

[Norsk kulturarv](#)

[Statlige tilskuddsordninger](#)

[Private stiftelser og fond](#)

[Fortidsminneforeningen](#)

Vedlegg 1: Rapportskjema 2019

Objekt #	Status tiltak pr 10.12.2019	Videreføres / avsluttes	Deltakere
# Løsfunn			
#7 Dyregraver Tromoan			
#14 Kolmileovn Bruholen			
#21 Lisetra			
#29 Fløteranlegg Majavatn			
#32 Båtskardammen			
#39 Grannes gård			
#41 «Huset» i Leiren			
#49 Gamle Bogfjellmo bru			
#51 Trofors stasjon			
#55 Sølvgruvene i Ner- Svenningdal			
#64 Majavatn kapell			
#65 Mellingstangen gård			

Vedlegg 2: Registrerte tømmerfløtningsanlegg i Grane

Kommune	Navn	Type	X-koord (nord)	y-koord (øst)
Grane	Fallan	Tømmerlense	419580	7284954
Grane	Larslia	Tømmerlense	419890	7283858
Grane	Bjorhola	Tømmerlense	420293	7282126
Grane	Sandervelta	Velte	428727	7268192
Grane	Stormoen	Velte	433433	7267238
Grane	Svartvasselve	Skådam	434919	7269696
Grane	Svartvasselve	Fløterdam	435891	7271202
Grane	Svartvatnet	Fløterdam	437391	7273874
Grane	Litlvasselve	Fløterdam	438837	7227892
Grane	Kappfjellia	Velte	435056	7266863
Grane	Veltan	Velte	437592	7267298
Grane	Storveltan	Velte	438578	7267502
Grane	Stillelvneset	Velte	441521	7268852
Grane	Berglifossen	Skådam	442409	7266942
Grane	Gulljord	Stolheis	439477	7260240
Grane	Bruhølen	Fløterdam	436301	7261022
Grane	Båtskardvatnet	Tømmerrenne	424159	7247871
Grane	Båtskardvatnet	Fløterdam, stein	424167	7247867
Grane	Båtskardvatnet	Skogstue	424186	7247795
Grane	Svenningvatnet	Fløterdam, kiste	423627	7247092
Grane	Svenningvatnet	Fløterdam, stein	423627	7247092
Grane	Svenningvatnet	Lensefeste	423578	7247057
Grane	Svenningvatnet	Naust	423624	7246914
Grane	Kjerringvatnet	To fløterdammer	422135	7240566
Grane	Seprivatnet	Fløterdam	421132	7237787
Grane	Seprivatnet	Naust	421216	7237693
Grane	Seprivatnet - Kjerringvatnet	Skådam	421458	7238199
Grane	Seprivatnet - Kjerringvatnet	Skådam	421555	7238200
Grane	Seprivatnet - Kjerringvatnet	Skådam	421690	7238264
Grane	Seprivatnet - Kjerringvatnet	Skådam	421692	7238286
Grane	Seprivatnet - Kjerringvatnet	Skådam	421695	7238322
Grane	Svenningvatnet	Kanal, båtdragning	424099	7249123
Grane	Svenningvatnet	Kai	424090	7249090
Grane	Svenningvatnet	Udefinert	424118	7248299
Grane	Majavatn, utløp	Fløterdam	420931	7231179
Grane	Majavatn, på land	Fløterdam	421218	7230922

Grane	Nordre Steinvatn	Fløterdam	418467	7225695
Grane	Båfjelldalen	Velte	426491	7256729
Grane	Båfjelldalen	Fløterdam	426596	7256740
Grane	Båfjelldalen	Fløterdam	426652	7256774
Grane	Båfjelldalen	Tømmerrenne	426662	7256785
Grane	Kappskardelva	Skådam	426587	7256687
Grane	Kappskardelva	Skådam	426534	7256695
Grane	Kappskardelva	Skådam	426646	7256156
Grane	Kappskardelva	Skådam	426514	7256384
Grane	Båfjelldalen	Tømmerrenne	426593	7256730
Grane	Svenningtjønna	Naust	424504	7250083
Grane	Bjordalen	Tømmerrenne	421921	7277001
Grane	Finsåsmarka	Kanal for tømmer	422718	7272407
Grane	Bjorvatnet	Fløterdam	422127	7273589
Grane	Bjordalen	Fløterdam, betong	421884	7276980
Grane	Finsås	Lensetømmer	425795	7273265
Grane	Finsås	Lensefeste	425923	7273080
Grane	Stavvatnet	Fløterdam	419464	7264624
Grane	Langvatnet	Fløterdam	424378	7264254
Grane	Storfors	Tømmerrenne	425337	7268544
Grane	Tomasvatnet	Fløterdam	425000	7228496
Grane	Gåsvatnet	Fløterdam	418707	7247553
Grane	Bjorelva	Damstue	421968	7277023
Grane	Bjorelva	Gangbane i tunell	422238	7277024
Grane	Troia	Lense	427388	7268544